

MUNG SHAWA YAWNG SHANG LAW M N NA YUPTUNG JAH PAN HTA LA GA

NANG HPABA W CHYE

DA RA A TA

U yaw zin

Mung hpawm myanmar mungdanasu ya a malai, masha shang yu jep lam the mung shan wa a sam lam hkring mangdap kaw na woi awn galaw n-na, dap my hkum ni ma sha ja hpan the dingku n-ta a lam yuptung jahpan hta la ai lam hpe 2014 ning. march (30) ya kaw na. april (10) du hkra mungdan. grup yin hkan hta na rai nga ai. mungdan grup yin sha ra sha gu kaw nga ai mungchying my sha yawng kaw na jawn shang lawm garum na matu hpyi shawn dat ai. sha nlng ladaw law law ma hkrum madup n-nga mat ai majaw yup tung ja hpan the seng ai lam la chyum hpe masha hkum sha gu chye na lu hkra galaw ya na matu gaw an the yawng a lit rai nga ai. Lahta na lit ni hpe jahpring ya n matu ‘nang hpa chye ra ai rai ngu ai laika pa hpe hkyen lajang htuk garan ra ai lam sha rai nga ai. (n-dai bugli lam kaba hta shang lawm let lit la na ni yawng gaw n-dai lai ka pa hpe hkaja, htiyu let ra ai hku jai lang mat wa na matu mung rai nga ai. N-dai lai ka pa byin tai lu na matu lata gindun galaw ya ai mungkan mung hapwm masha jahpan alu gum hpraw hpung (UNFPA) hpe grai chye ju dum ga ai dai zawn sha amyu sha lam bungli langai rai nga ai n-dai masing byin tai awng dang lu na lam a matu ang ai magam shagu hta jawm gum hpawn shang lawm galaw nga ai n-dai hkring mang dap kaw na mu gun ni hpe rai rai. GW buga kaba the mung daw shagu hta nga ai masha langai hkrain/ ningtan hpung tsang hte tsang hpe rai rai mung dan ting hta nga ai mung chying mung shawa ting hpe rai rai grai chye ju dum ai lam hpe mung masat masa shagraw dat ga ai.

Mung shawa yawng a chyawm gun hpawn shang lawm lam hte jaw hkrak hku pru wa na masha jahpan the dum n-ta a lam yup tung jahpan the seng ai lam labau ni kaw na kalang ta prat dep bawng ring rawt jat ai htawm hpan na myanmar mung dan kaba n-nan hpe jawm gaw gap mat wa ra na re ai lam.

Sig-Hkin Yi

Munghpawm hkring maung

Masha shang jep sagawn lam the mung shawa n-gun atsam hkring mang dap

NANG HPABAW CHYE DA RA A TA

1. Ga Hpaw	3
2. Masha hte nta htinggaw yuptung jahpan ngu ai hpa rai ta?	4
3. Kadai ni hpe jahpan hta la na?	5
4. Gara shara ni hta jahpan hta la na?	7
5. Galoi, kade ya na hkra jahpan hta la na?	8
6. Jahpan hta ai lam hpe ngut kre hkra gara hku hta la na?	9
7. Yuptung jahpan hte seng ai tara upadi	10
8. Yuptung jahpan gaw ganing re ai shiga ni hpe jaw ya lu na rai ta?	12
9. Yuptung jahpan hte seng nna tau hkyen lajang na lam ni	15
10. Nang shang lawm ra ai lit lamang	17
11. Shawa hpe shiga httinglet ya ai hpung ni a lit lamang	18
12. 2014 Myen mung yuptung jahpan hta la ai shaloi san na ga san ni	19
13. Hta la lu ai yuptung jahpan hte sengai mahtai ni hpe ndau shana na lam	23
14. 2014 ning Myen Mung yuptung jahpan hte seng ai jahpan chyarang hti hkum ni	24
15. Ga Hpungdim	26

1. Ga Hpaw

Myen Mungdan a yuptung jahpan hpe 1983 ning hta hpang jahtum lang hta la ai re majaw shaning 30 ning jan na sai re

Munghpawm Gumsan Myen Mungdan asuya gaw mungdan ting hproi hkra masha hte nta jahpan hte seng ai yuptung jahpan hpe 2014 ning March shata 29 kaw nna April 10 ya shani du hkra hta la na re. Myen Mungdan a yuptung jahpan hpe 1983 ning hta hpang jahtum hta la lai wa sai rai nna, yuptung jahpan bai n hta la ai gaw shaning 30 ning na mat wa sai re. Mungdan rawt jat galu kaba wa na matu, tup hkrak tengman ai jahpan chyarang ni gaw ra ahkyak dik rai nga ai. Mungkan Munghpawm Hpung (UN) gaw, mungdan shagu a rawt jat galu kaba wa ai lam hte masha jahpan hpe shadawn yu lu na matu, 10 ning hta kalang yup tung jahpan hta la na hpe hpaji jaw da ma ai. Mungkan a mungdan 200 gaw 2005 ning kawn Mungkan Munghpawm Hpung a lam masa hte maren yuptung jahpan hta la ngut masai re.

2014 ning hta hta la na Myen Mungdan yuptung jahpan gaw mungdan a shawng lam sawn hpajang magam bungli ni a matu akyu kaja jaw lu ai sha n-ga, mungdan ting hte seng ai shinggyim nga pra masa, sut masa,masha hte nta dinghku jahpan ni gaw, mungdan rawt jat galu kaba lam hte mai kaja ai up hkang hkrang a matu akyu kaja jaw lu nga ai. Asuya, mung shawa hte seng ai shinggyim wun-pawng ni, bawnring lam hte seng nna galaw gun hpai nga ai ni, yuptung jahpan hpe jai lang nga ai ni gaw,mungchying sha yawng a nga pra masa rawt jat galu kaba wa na lam hte seng ai shawng lam sawn hpajang magam bungli ni daw dan jahkrat lu na matu, aten masa hta hkan nna prat dep ai jahpan chyarang ni ra ahkyak nga ga ai.

Yuptung jahpan hta ai lam awng dang ai kun? ngu ai hpe lu hta la ai jahpan ni kade daram tup hkrak tengman ai kun ngu ai hte daw dan ai re. Tup hkrak tengman ai yup tung jahpan lu hta la na matu,

▲ 2013 ning April shata laman yuptung jahpan hta chyam yu ai shaloi, jahpan hta la ai myitsu langai, nta dinghku langai a nta madu hte san htai galaw nga yang@UNFPA Myanmar/Pyay Kyaw Myint

jahpan hta ai shaloi, tengman hkum tsum ai mahtai ni hpe ka mazing da lu ra ai re. Dai rai nna, mungchying sha ni yawng yuptung jahpan hta la ai lam hte seng ai lam ni hpe atsawm chye na ai hte, myit lawm hkum lawm shang lawm yang chyu sha tengman hkum tsum ai jahpan ni hpe hta la lu na ga ai. Mungchying sha ni yuptung jahpan hta la ai lam hta shang lawm garum shingtau wa na matu, masha hkum ding dek yuptung jahpan a akyu rawng ai lam hte mungdan a matu ahkyak ai lam hpe chye na hkawn hkrang hkra shakut ra na ga ai. Dai majaw, yuptung jahpan hta la ai hte seng ai masing masa lamang ma hkra hpe mungchyingsha ni yawng asan sha chye na da na ahkyak nga ai. Ndai lakchyoi laika (handbook) a yaw shada ai lam gaw, mungdan a ningbaw ningla ni, buga ginra shagu na ningbaw ningla ni, shiga htinglet sara ni, mung shawa wuhpung wuhpawng ni hte mung chying sha ni yawng hpe yuptung jahpan hta la ai lam hte seng nna ahkyak ai shiga ni jaw lu na matu rai nga ai. Kaga ra kadawn ai shiga ni hte kahtap nna chye na la mayu ai lam ni nga wa yang, tinang hte ni dik htum ai yuptung jahpan hta la ai hte seng ai rung ni hkan san la mai ai.

2. Masha hte nta htingaw yuptung jahpan ngu ai hpa rai ta?

Masha hte nta htingaw yuptung jahpan ngu ai gaw mung chyingsha yawng a shinggyim sut masa lam hte masha jahpan hte seng ai lam ni hpe shiga hta la ai, mahkawng ai, dinglun yu ai, jep sagawn yu ai, hte n dau shana ai magam bungli rai nga ai. Chyena loi ai hku tsun ga nga yang, yup tung jahpan ngu ai gaw masat da ai aten langai hta mungdan ting kaw shanu nga ai ni yawng a jahpan hpe hta la ai lam re. Yuptung jahpan hta la ai aten hta, jahpan hta la ai ni gaw, masha jahpan hte nta htinggaw ni a hkrang, shinggyim nga pra masa hkrang, sut masa hkrang hte kaga masha jahpan hpaji hte seng ai hkrang masa ni a lam hpe ka mazing la ai re.

Shinggyim jahpan law htam wa ai lam, shinggyim jahpan hte seng nna lakkai ai hku galai shai wa ai lam ni hte shinggyim sut masa kung hpan wa ai lam ni hpe chye la lu na matu 10 ning hta kalang yup tung jahpan hta la ai lai mungkan hta jai lang ma ai. Yuptung jahpan kaw nna lu la ai jahpan chyarang ni gaw, ya yang byin nga ai shinggyim wuhpawng a ngwi pyaw ring chying lam a ra rawng ai lam ni hpe chye maram lu na matu hte, du na ra ai aten a matu tau hkrau masing masa kaja ni jahkrat ai hta jai lang na matu rai nga ai. Yuptung jahpan kaw nna lu la ai jahpan chyarang ni gaw mungdan asuya, bawng ring lam hta lata hkindun nna shang lawm gun hpai nga ai ni, mare kahtawng na wuhpawng ni hte seng nna masing masa ni hpe masing jahkrat hkrang shapraw gaw gap ai lam ni, dinghkrai akyu a matu bungli masing jahkrat hkrang shapraw gaw gap ai lam ni hta garum madi shadaw lu na matu rai nga ai. Ga shadawn, mungdan asuya gaw ya yang jawng lung nga ai mani a jahpan hte du na manga ning laman hta jawng lung na ma ni a jahpan hpe chye lu jang, gara shara kaw laika sharin jawng gaw gap ra ai, sharin ya na sara satanum kade ra na ngu ai hpe sawn shapraw lu na rai nga ai. Yuptung jahpan kaw na lu la ai jahpan chyarang hte shiga ni tup hkrak tengman ai lam nnga yang laika sharin jawng ni hte sara satanum ni hpe n ra ai shara hkan shatsam da ai lam ni byin pru chye nga ai. Dai hte maren tsi mawan garum ningtum lam hte nta htinggaw ni a matu san seng lam, myi hrap wan jaw ya

ai lam ni a matu mung tup hkrak tengman ai yuptung jahpan ra ahkyak nga ai. Dai re ai majaw, 2014ning hta, hta la na yuptung jahpan gaw lahta na lam ni a matu ra ahkyak ai lam rai nga ai. Myen Mungdan hta 1983 ning hpang daw de yuptung jahpan hta ai lam n galaw mat ai majaw, ya yang ta tut hta lang nga ai masha jahpan hte seng ai jahpan chyarang ni gaw prat n dep mat sai majaw sawk sagawn lam ni hte masing masa jahkrat ai lam ni hta jai lang n mai mat sai lam mu mada ga ai.

▲ Myanmar mungdan masha Jahpan hte dum nta a lam yupdung Jahpan hpe hkrang shapraw galaw na ning tau hkring mang ni hte matsun du daju ni

“Masat da ai aten hta mungdan kata nga ai shawa masha yawng hpe yuptung jahpan htala na rai nga ai”

3. Kadai ni hpe jahpan hta la na?

(A) Yuptung jahpan hta la na masat da ai aten (2014 ning March 29 ya shana yup tung) hta Munghpawm Myen Mungdan lamu ga jarit kata shanu nga ai masha yawng a jahpan hpe hta la na ga ai. Dai yuptung jahpan gaw tinang a nta dinghku ni hta shanu nga ai ni, wuhpung wuhpawng ni hta shanu machyu nga ai ni hte nta hting but htingra n lu ai sha hkrup ai shara ni hta machyu shanu nga ai ni yawng a jahpan hpe hta la na re. Myen Mungdan mungchying sha ni hpe sha n rai, mai gan masha ni a jahpan hpe mung hta la na re.

(B) Mai gan mung dan hkan shanu nga ai (Shing n rai) bungli galaw nga ai Myen Mung mungchying sha ni a jahpan chyarang ni hpe mung hta la na re. Dai hku hta la lu ai jahpan hte shiga ni gaw jahpan chyarang hte seng ai lam hta sha jai lang na rai nna, marai langai ngai hpe hkra machyi hkra akyu jashawn jai lang na n re. Ga sanni kaw nna lu sumhting la ai mahtai ni yawng hte seng ai jahpan hte shiga ni gaw munghpawm tsang kaw nna kahtawng ningchyawng du hkra mungchying sha ni a shinggyim nga pra masa hte seng ai lam ni hpe hpaw shadan dan lu na re. Lu hta la ai jahpan ni hpe langai hkrai dinghkrai a matu lak san ka mazing da ai lam n galaw na re. Ga san kaw na lu mazing da ai mahtai ni hpe mung san jep sagawn ai lam n galaw na re. Ga san kaw na lu la ai mahtai ni hpe machyi shim ai hku tawn da na re.

Ga san htai ai wa hpe mung hpa mang hkang n shabyin na re. Dai majaw, mungchying sha ni yawng tup hkrak tengman ai shiga ni hpe jaw ya na matu shadut dat ga ai. Yuptung jahpan hta ai aten hta yawng a jahpan hpe hta shinggyin la lu na matu, lawu na hte maren hpan garan nna hta la mat wa na re.

(1) Dingyang nga ai dingku ni

Dingyang nga ai dum nta langai hta masha langai (Shing n rai) nta masha nijawm nga ai rai nna, shanhte gaw nta langai kaw sha jawm nga, shatdi langaisha hta jawm sha ai ni rai ma ai.

(2) Wunpawng (shing n rai) jawm hpawng nna nga ai dingku ni

Wuhpawng (shing n rai) jawm hpawng nna nga ai dingku ni ngu ai gaw shanu nga ai ni yawng jinghku daw ai rai rai, n daw ai rai rai (shing n rai) hkungran ngut sai mi rai rai, n hkungran shi ai mi rai rai masat da ai hting tsip langai hpe nta dingku shatai let rau jawm nga ai ni re. Ga shadawn – manam jarawp ni, hpungkyi jawng ni, asak kaba sai ni a shingbyi jarawp ni, hpyen dap ni, htawng ni hpe tsun mayu ai re.

(3) Laksan masha hpan ni

Ndai masha hpan hta dingyang nga na dum nta n lu ai ni, tsit lali ai shara ni hkan ngagawan hkawm ai ni, n bungli pa hte panglai sanghpaw daru ni hta nbungli (shing n rai) sang hpaw htawt galai jawn na matu jahkring mi nga shanu ai ni, lamu ga jarit lai di nna Myen Mungdan de shang wa ai ni lawm ai re.

(4) Tsinyam dabang hkan nga ai ni

Yuptung jahpan hta ai aten hta tsinyam dabang hkan shanu nga ai ni hpe mung jahpan hta la na re. Shanhte a shanu nga ai masa hta hkan nna laksan lamang ni galaw let ndai hpan ni hpe jahpan hta la na re. Htinggaw shagu hte laksan masha hpan ni yawng hpe jahpan hta la lu hkra,tup hkrak jai lang mai ai masing masa ni jahkrat let galaw gun hpai mat wa na re.

2013 ning April shata laman chyam yu ai hku nna yuptung jahpan hta la ai aten hta jahpan hta ai wa langai nta langai a myit su wa hpe ga san ni san nga yang

Sumla @ UNFPA Myanmar/Pyay Kyaw Myint

“2014 ning March shata 29 ya shani hta Myen Mungdan kata shanu nga ai ni yawng hpe mungdan masha hpan n lata ai sha, shara shagu kaw yuptung jahpan hta la na re.”

4. Gara shara ni hta jahpan hta la na?

**Marai langai hkrai a yuptung jahpan gaw, 2014 ning March 19 ya shana
yup tung ten hta tinang nga ai shara kaw na jahpan hta lawm na re.**

2014 ning Myen mungdan a yuptung jahpan gaw masha shagu hpe tinang nga ai shara kaw hta la na re. Dai masa hte maren, masat da ai aten hta mu hkrup ai masha yawng hpe jahpan hta la na re. 2014 ning a yuptung jahpan hpe sha-ang ai aten gaw 2014 March shata 29 ya shana yup tung aten rai nga ai. Ga shadawn – Yup tung jahpan hta la na matu masat da ai March shata 29 ya shana yuptung hta Daw Yin Yin gaw shi a manang Daw Nandar Sein a nta hta shana yup ai rai yang Daw Yin Yin hpe Daw Sandar Sein a nta jahpan hta ka bang na re.

Ndai lam hta jahpan hta la ai ni gaw Daw Sandar Sein a nta de du shang ai shaloi ga san san ai wa gaw yup tung jahpan hta la ten hta Daw Sandar Sein a nta hta nga nga ai ni yawng hpe tau hkrau chye da ra ai. Dai majaw Daw Yin Yin hpe shi a nta na jahpan hta n bang ai sha Daw Sandar Sein a nta e yup tung jahpan hta ai ten hta nga nga ai wa hku jahpan hta la na re. Kaga

▲ Madalay nav mung shawa ningbaw langai rai nga ai, Ko The kaw nna httingbu ma ni a laika ni hpe galaw garum nga yang Sumla- UNFPA Myanmar/Pyay Kyaw Myint

ga san ni hta shi (Daw Yin Yin) ayan nga ai shara a lam hpe chye lu na re.

Matsing la ra ai lam: yuptung jahpan hta la ai aten hta mungdan kata shanu nga ai ni yawng a jahpan hpe hta la na re. Jahpan hta la ten a hpang e shangai ai ma ni hpe jahpan hta n shalawm ai lam atsawm chye da na ahkyak ai. Rai tim jahpan hta la ngut ai hpang e si mat ai wa (jahpan hta la ai aten hta asak hkrung ai) hpe gaw jahpan hta ka bang da na re.

5. Galoi, kade ya na hkra jahpan hta la na?

Yuptung jahpan hta ai lam hpe nhtoi 12 ya hta la na re. 2014 ning March shata 29 ya shana kawn April 10 ya shani du hkra hta la na re. La ma yuptung jahpan hta ai a hpang jahtum shani (2014 April 10 ya) du hkra na a nta hta jahpan hta la ai lam n nga, yup tung jahpan hta la ngut sai lam masat masa laika pa mung n shakap da ai rai yang, seng ang ai mare kahtawng yuptung jahpan hta mazing rung de shiga sa shana na matu hpaji jaw mayu ga ai. Dai shaloi she na a nta hta jahpan hta la ai lam galaw lu na re. Yuptung jahpan hta tinang a httinggaw jahpan lawm lu na matu gaw tinang a ahkaw ahkang hte lit rai nga ai.

2013 ning april shata laman yuptung jahpan chyam hta ai ten hta, jahpan hta ai marai langai kaw nna nta madu langai hpe san ni san nga yang

2013 ning April shata laman chyam yu ai hku yup tung jahpan hta la ai aten hta jahpan hta ai wa nta madu langai hpe ga san ni san nga yang
Sumla@ UNFPA/ Myanmar/Pyay Kyaw Myint

6. Jahpan hta ai lam hpe ngut kre hkra gara hku hta la na?

Yuptung jahpan hta la na masat da ai aten ladaw laman hta jahpan hta ai sara/sarama wa gaw shi hta la ra ai ginra shara hta shanu nga ai nta httinggaw shagu de sa du nna jahpan hta la na re. Jahpan hta ai wa gaw nta madu wa/jan hpe ga san ni san na re. Jahkum shatsup ra ai lam ni nga wa yang, kaga nta masha langai hpe matut san na re. Nta masha jahpan hta hkan nna jahpan hta la ai aten minit 25 daram na na re. Ga san san ai lam hpe nta madu wa/jan (shing n rai) asak ram sai nta masha langai ngai hpe dinghku nta masha ni yawng a malai san ra ai ga san ni hpe san ra na re. Rai tim mahtai nkau myi hpe shagrin la lu na matu kaga nta masha ni hpe mung san la ai lam ni galaw ra wa mai ai. Dai majaw, jahpan sa du hta la ai aten hta dinghku masha ni yawng nta hta nga nga ra ai. Yup tung jahpan hta la ai 12 ya laman, gara nhtoi hta na nta hta sa hta la na ngu ai jahpan hpe tau hkrau shana da ya na re.

Yuptung jahpan hta la na masat da ai shana yup tung e nta dinghku hta nga nga ai ni sha dai nta a jahpan hta lawm na re. Yuptung jahpan hta la na masat da ai shana yup tung e nta dinghku hta n nga nta masha ni hpe, yuptung jahpan hta la ten hta Myen Mungdan kata, shanhte nga nga ai shara na jahpan hta ka bang da na re.

Na a mying nta dinghku jahpan hta rawng n rawng yuptung jahpan hta ai aten hta san sagawn ai lam n galaw na re. Asuya rung na ni htuk ya da ai nta dinghku jahpan laika pa madun na matu mung hpyi nem ai lam n galaw na re. Yuptung jahpan hta la ai myitsu ni hpe asuya ni htuk ya da ai nta dinghku jahpan laika pa n madun ra ai.

2013 ning hta chyam yu ai hku nna yuptung jahpan
hta la yang jai lang ai ga san hkrang ni
Sumla@UNFPA Myanmar/Pyay Kyaw Myint

Yuptung jahpan hta chyam yu ai aten hta jahpan hta ai ni

jahpan hta la ngut sai nta ni hkan masat kum la pa masat

shakap da aiv

Sumla@UNFPA Myanmar/Pyay Kyaw Myint

7. Yuptung jahpan hte seng ai tara upadi

(7.1) Machyi shim da ra ai lam ni (Confidentiality)

Yuptung jahpan hta la ai shaloi na, ga san kaw na ka matsing la da ai mahtai ni hte seng ai lam ni hpe shim ai hku ip mazing tawn da na rai nna, yuptung jahpan upadi hte maren jahpan hte seng nna jai lang ra ai shara hta lai nna, kaga shara hta jai lang ai lam n galaw na re. Ga shadawn, yuptung jahpan kaw na lu la ai shaiga ni hpe masha pru/ shang magam dap ni, pyada magam dap ni hte kaga asuya hte seng ai magam dap ni hku nna ahkun hkanse hta la ai lam (shing n rai) mung chying masat (Matpungtin) hte seng ai lam ni a matu n mai jai lang ai. Yuptung jahpan hte seng nna lit nga ai ni gaw magam lit rai n gun hpai shi yang dagam ga tsun ra na rai nna, ip makoi tawn da ra ai lam ni hpe shabrawng dat ai rai yang, tara upadi hte maren je yang ai lam hkrum sha ra na re.

Jahpan hta ai masha yawng a mying hpe yuptung jahpan hte seng ai ga san ntsa hta ka matsing da na re. Dinghku masha mying ni ngam mat ai lam nga n nga (Shing n rai) mying ka kahtap kau ai lam nga nnga chye lu na matu mying hpe ka matsing da ai lam re. N kau mi hkan jahpan ni hpe hkrak tup hta la n la, matsing da ai mying ni hte jep sagawn yu ra na re. Ga shadawn- jahpan hta la ai wa gaw na a nta de teng sha sa du nna dinghku masha yawng a jahpan hpe jaw hkra hta la sai kun ngu ai hpe woi awn ai ningbaw ni hku nna dinghku masha ni a mying ni hte bai jep sagawn yu ai lam galaw na ma ai. Yuptung jahpan hta la ten hta na nta kaw du nga ai manam hpe na a dinghku jahpan hta nlawm tim jahpan hta la na re. Manam hte seng nna, san jep sagawn ai lam hpa mung n galaw na re.

2013 ning July shata hta jahkrat masat da ai yuptung jahpan hte seng ai upadi gaw, ga san ni hpe htai ya ai wa a matu makawp maga ai lam ni shalawm da ga ai. Yuptung jahpan hta la ai lam hta lit ang ai up hkang du langai ngai na a lu la mai ai ahkaw ahkang hpe tawt lai ai rai yang shi a tsang madang hpe n yu ai sha tara upadi hte maren je yang daw dan na re. Dai zawn re ai mang hkang byin pru wa yang Masha jahpan hte seng ai magam dap matsun du (shing n rai) jep sagawn lam galaw ai pyada ni hpe shiga shana ra ai.

(7.2) Yutung jahpan hta la ai lam hta shang lawm ai lam gaw mungchying sha yawng a lit rai nga ai.

Mung Hpawm Myen Mungdan gaw mungchying sha yawng lu-ang ai ahkaw ahkang hpe hkunga la ra masat masa galaw ga ai. Yuptung jahpan hta la ai lam hta garum shing tau ai lam, hta shinggyin lawm ai lam hte tengman ai shiga jaw ai lam ni gaw mungchying sha yawng a lit hte ahkaw ahkang rai nga ai.

Yuptung jahpan hta la na masat da ai aten ladaw laman hta Myen Mungdan kata shanu nga ai ni yawng gaw, yup tung jahpan hta mying hta la hkrum na ahkaw ahkang lu nga ga ai. Lama jahpan hta la ai wa gaw tinang a nta dinghku (shing n rai) marai langai ngai hpe yuptung jahpan hta la na matu ningdang ai rai yang seng ang ai jahpan jep (shing n rai) mare up hkang du ni kaw shiga sa jaw ra ai. Seng ang ai ni ahkyak n la jang tara upadi hku lajang hparan ya na matu hpyi shawn mai ai. Mungchying sha ni hku nna mung, tinang hte seng ai ga san ni yawng hpe htai ya ra ai.

Yuptung jahpan hta la ai aten ladaw laman hta, lawu de na lam ni gaw upadi hte nhtan shai ai lam re ai hpe ahkyak ahkya hku chye da ra ga ai.

1. Yuptung jahpan hta la ai hpe ningdang ai lam
2. Kalang hta jan hkra jahpan hta la ai lam
3. Jahpan hta ai ni hpe shut shai ai shiga jaw ai lam
4. Jahpan hta la ai ni (shing n rai) kaga yup tung jahpan hta la lam hte seng ai myitsu ni a magam bungli hpe dingbai dingna jaw ai lam.

Myen Mungdan hta shaning 30 ning na ai hpang she bai galaw na masha hte nta htingaw ni a lam yup tung jahpan (2014 ning) htala ai hta madung hku shang lawm gun hpai na Masha jahpan hte seng ai magam dap matsun du U Nyi Nyi hte shi a mu gun manang ni
Sumla@ UNFPA Myanmar/ Pyay Kyaw Myint

8. Yuptung jahpan gaw ganing re ai shiga ni hpe jaw ya lu na rai ta?

Myen mungdan a 2014 ning yuptung jahpan hta la ai kaw na lu la na jahpan chyarang hte shiga ni gaw:

- a. Myen Mungdan a up hkang ginra shagu hta shanu nga ai masha jahpan
- b. Asak pang hte seng ai masha jahpan
- c. Laika chye ai masat shadang (chye hti chye ka ai masha ruk ra lam (proportion)
- d. Bungli bungsi madang tsang/ bungli kata masha hte bungli bungsi hpan hte seng ai masha jahpan
- e. Hkum hkrang n kung aimasha jahpan
- f. Amyu bawsang hte kam sham ai makam masham hpan masha jahpan
- g. Dum nta hpan hte ngang kang ai tsang madang
- h. Hka/wan hte kaga jai lang ra ai arung arai ni lu lang ai hpan bung pre masa
- i. Shangai chying hkai masat shadng hte si ai masat shadang
- j. Mungdan shinggan/ kata bu htawt nga pra masa jahpan ni rai nga ai.

2014 ningmasha jahpan hte nta a lam yuptung jahpan gaw mungdan asuya, bawng ring lam hta jawm gun hpai nga ai ni hte, mare kahtawng na shinggyim wuhpawng ni a lawu de na ahkyak ai lam ni a matu, bawng ring lam masing jahkrat ai lam ni hta akyu jaw lu na re.

(8.1) Hpaji ningli

Yuptung jahpan kawn lu la ai jahpan chyarang hte shiga ni gaw, laika chye ai lam madang hte jawng lung lu ai shadawn shadang ni hpe shadawn na matu hte, hpaji masing ni jahkrat na matu lawu de na lam ni hpe chye la lu shangun nga ai.

- a. Laika chye hti chye ka ai masha jahpan (laika chye ai masat shadang)
- b. Jawng lung ga ai ni a tsaw dik hpaji tsang madang
- c. Ya yang jawng n lu lung ai ma ni a jahpan (jawng lung ra ninglen n lu lung ai jahpan)
Lahta na jahpan chyarang hte shiga ni gaw,

hpaji masa hta hpang hkrat nga ai ginra ni hpe chye la lu shangun ai hte, dai ginra ni a matu ra kadawn ai lam ni hpe kahtap jahkum shatsup ya lu shangun ai majaw, akyu kaja jaw lu ai jahpan chyarang hte shiga ni rai nga ai. Ga shadawn-asuya hte asuya n re ai wuhpung wuhpawng ni kawn galaw gun hpai nga ai 'laika chye chyang lam masing' ni hpe, grau n gun dat gunhpai na matu shadut ya nga ai. Bai nna shinggyim hkrang (num/la) lapran na hpaji tsang madang hte, ngut kre hkra sharin la lu ai hpaji shadawn shadang ni hpe jep joi yu ai lam ni hta mung asung shang nga ai.

(8.2) Hkam kaja lam

Yuptung jahpan hta hkam kaja lam hte ading tawk seng ai ga san ni n lawm tim, mungdan asuya up hkang lam ninggam shagu a matu, mungchying sha hkam kaja lam masing jahkrat ai hta asung shang ai jahpan chyarang /shiga ni hpe jaw ya lu na rai nga ai. La ma wa, ginra langai gaw kaga ginra ni hte shingdaw yang si ai shadang law nga ai hpe yuptung jahpan hta mu lu jang, dai ginra hta hkam kaja lam hte seng ai lam ni grau tang du hkra galaw lu hkra, jep joi sagawn yu ai lam ni galaw nna masing jahkrat ai lam ni grau jat galaw ra na rai nga ai. Dai hte maren, ma shangai shadang law ai ginra a matu ma kanu ni hpe gawn lajang lam, machyangai hte ma kaji gawn lajang lam hte seng ai hkam kaja dap masing hpe grau tang du hkra galu gun hpai ya ra na rai nga ai. Dai

zawn grau tang du hkra galaw gun hpai lu na matu, ma manau gang na lam hte seng ai tsi mawan ni, shangai chyinghkai ai ten hta lang ra ai arung arai ni hte, rai n shangai shi ai aten hte shangai ngut ai hpang na hkam kaja lam makawp maga bungli ni hpe grau jat nna galaw ra na rai nga ai.

(8.3) Bungli bungsi

Bungli galaw masha nihte seng nna, tang du ai masing masa ni ka jahkrat lu na matu, bungli galaw lu ai masha jahpan hte atsam kade nga ai ngu ai lam ni hpe chye da ra ai. Dai shaloi mungdan asuya hte jahpan chyarang hpaji ninghkrin ni gaw yuptung jahpan kawn lu la ai jahpan chyarang/ shiga ni hpe jai lang let, masing masa ni hpe galaw gunhpai lu na rai nga ai. Bungli galaw lu na ahkaw ahkang ni gyin shalat ya ai masing masa ni jahkrat ai hta, 2014 ning yuptung jahpan kaw na, bungli galaw nga ai bungli masha hpan, bungli galaw dabang hkan n lawm ai bungli galaw masha hpan hte, bungli n galaw ai masha hpanni gaw, lawu de na lam ni hpe madi shadaw ya lu na re.

- Bungli shara/dabang na masha jahpan hte, galaw gun hpai ai bungli hpan**
- Bungli n galaw ai masha jahpan hte, bungli n galaw ai masha nia asak, shanu nga ai up hkang gai wang.**
- Ya yang jawng lung nga ai masha jahpan (Shing n rai) kaga hpaji hte seng ai sharin hpan hkum sum hpa hta sharin hkam la nga ai ni a japhanhete, jawng ngut ai hpang galaw na bun-**

gli ra kadawn ai masha ni a jahpan.

(8.4) Num ni hpe ahkaw ahkang jaw ya ai lam

Shinggyim wuhpawng law malawng hta num ni gaw, hpaji lam, shinggyim nga pra masa lam hte mung masa lam ni hta ahkaw ahkang hpring tsup hkra n lu la ai hpe mu lu ga ai. Yuptung jahpan hta num ni hte seng ai, lawu de na jahpan chyarang/shiga ni hpe lu la shangun na re.

- a. Mungdan ting na num ni a jahpan hte, mungdan ting na shanhte a shawnglawm daw jau nga ai lam ni
- b. Num ni a hpaji tsang madang, bungli bungsi a hkaw ahkang hte, masha nga pra lam hta shang lawm daw jau lu ai lam ni
- c. Dinghku hpe woi awn nga ai num ni a jahpan.

(8.5) Nta hte seng ai lam

Dum nta htingbut htingra masat jahkrat ya na lam hte seng nna mungdan a tang du ai masing masa jahkrat lu na matu hte, ya yang na dum nta ni hte, gaw gap lam hta jai lang ai arung arai ni grau grau madang tsaw rawt jat galu kaba wa na matu, lawu de na lam ni hpe chye da ra ga ai.

- a. Gaw gap da ai nta hpan hte ngang kang lam masa: mung shawa ni shanu nga ai nta hpan hte dai nta gaw gap ai hta jai lang da ai arung arai ni.

b. Myi hrap wan: myi hrap wan jai lang ai nta jahpan hte, kaga wan sau lang ai nta jahpan ni.

c. Hka lu lang ai masa: San seng ai lu hka lu lang ai httinggaw jahpan hte, san seng ai hka lu la ra nga ai httinggaw jahpan ni.

d. Hkam kaja lam: Ya yang na hkam kaja lam hte seng ai madang hte, du na ra ai aten hkam kaja lam hte seng nna jahkum shatsup ra ai lam ni.

(8.6) Yuptung jahpan kaw n na lu wa ai masa ni hpe kaga dawsang ni hta asung jashawn lam

Yuptung jahpan hta la ai kaw n na lu wa ai masa ni hpe lawu kaw madun da ai magam bungli ni hta asung jashawn mai nga ai-

- a. Bawngring lam hte seng nna jep joi yu ai hte masing masa jahkrat ai lam ni
- b. Kun rai shapraw ai lam, gat lawk hte arang bang ai lam: Dinghkrai sut magam bungli ni gaw, mungdan kata shanhte a kun rai shapraw ai lam, gat lawk hte arang bang ai lam ni hpe sawn daw dan lu na matu, yuptung jahpan kaw na jahpan chyarang/shiga ni ra kadawn ai re.

9. Yuptung jahpan hte seng nna tau hkyen lajang ai magam bunglini

Yuptung jahpan rai n hta la shi yang, magam bungli ni hpe ninggam hte ninggam tau hkyen lajang ai lam gaw, jahpan hta la ai lam hpe awng dang hkra gun hpaï lu na matu hkyen lajang ai lam rai nga ai. 2014 ning yuptung jahpan rai n hta la shi yang, tau hkrau shajin da lu sai ahkyak ai magam bungli ni hte matut galaw nga ai magam bungli madung nkau mi gaw:

(9.1) Jahpan hta la na ginra masat ai lam (Lamu ga sumla soi ai lam)

Myen mungdan a ya yang masat da ai uphkang ginra gai wang hta mahta nna, mungdan ting hte seng ai lamu ga sumla soi let, mare, lawk, kahtawng ginra garan nna, jahpan hta la na ginra hte seng ai lamu ga sumla soi da saga ai. Yuptung jahpan hta la ai nhtoi 12 ya laman, jahpan hta ai wa langai gaw jahpan hta la na masat da ai lawk langai hpe hta la na re. Jahpan hta lawk ni masat ai gaw, jahpan hta ai ni jahpan hta lawk ginra ngam mat ai lam, kahtap ai lam n byin hkra lajang ai lam rai nga ai

(9.2) Tau Chyam yuptung jahpan

2014 yuptung jahpan a matu hkyen lajang da ai lam ni gaw, ta tut hkrang shapraw hta la ai shaloi awng dang mai n mai; ka lajang tawn da ai yup tung jahpan hte seng ai ga san ni hpe htai na ni chye na lam nga n nga, ngu ai lam ni hpe jep joi yu na matu; tau chyam yuptung jahpan hta ai lam hpe 2013 ning March 30 kawn April 10 ya du hkra lawk 5 hte kahtawng 15 hta hta la ga ai. Tau chyam yuptung jahpan hta la lam kaw na lu la ai jahpan/shiga ni gaw, 2014 ning hta tara shang hta la na yuptung jahpan a matu masing jahkrat ai lam hpe madi shadaw lam jaw ya nga ai.

2014 ning masha jahpan hte dum nta alam yupdung jahpan hta ai lam hta,jai lang na jahpan hta lawk lamu ga hkrang sumla170,000 jan hpe shatsawm galaw shapraw nga ai
(sumla mungkan W.P masha jahpan gam bum hpung/ pyay kyaw myint)

Ningbaw ningla ni hte mungshawa ni a garum shingtau lam hkam la lam (Shachye shachyang lam hte madi shadaw tsun ndau ai lam) Jaw ai 9.3 Ningbaw ningla ni hte mungshawa ni a garum shingtau lam hkam la lam (Shachye shachyang lam hte madi shadaw tsun ndau ai lam)

Jaw ai hte madang dep ai yuptung jahpan langai hta la lu na matu, tsang madang shagu na ningbaw ni hte mung shawa yawng, yup tung jahpan hte seng ai lam ni hpe atsawm chye na da ra ai sha n-ga, tinang nan shang lawm garum shingtau mai ai lam hpe chye na da ra ai. Dai zawn shang lawm garum shingtau ai hta, shachye shachyang lam lamang ni hte myit sharawt lamang ni hku shang lawm mai ai. Dai gaw:

- a. Masing masa jahkrat ai ni hku nna, ningbaw ningla ni hte mung shawa ni hpe yup tung jahpan a ahkyak ai lam hte masing masa ni hpe chye na la shangunai lam.
- b. Munghpawm Myen mungdan kata na mung shawa a lam ni hpe dan dawng shangun ai, tup hkrak jaw ai jahpan/shiga ni lu la na matu, yawng jawm shang lawm na ahkyak ai lam hpe chye na shangun ai lam.
- c. Yuptung jahpan hpe awng dang hkra hta la lu na matu, lawk hte kahtawng ningc-hyawng na ningbaw ningla ni, jahpan hta ai hta garum shingtau ai ni hte, wuhpung wuhpawng shagu na dat kasa ni a lit lamang ni hpe chye na shangun ai lam.
- d. Yuptung jahpan hta la ai lam hta mung shawa a shang lawm gun hpai ai lam hpe lu la ai lam.
- e. Uphkang tsang shagu (mungdan/mungdaw/ginwang/mare/lawk/kahtawng ningc-hyawng) na yuptung jahpan komiti ni a, jahpan hta la ai bungli ni hta shang lawm gun hpai ai lam

**Tup hkrak jaw ai yuptung jahpan hte mungdan ting hpe
akyu kaja jaw lu na re**

10. Nang shang lawm ra ai lit lamang

Myen mung dan a 2014 ning 'masha jahpan hte nta a lam yup tung jahpan' awng dang hkra hta la lu na matu, masha shagu gaw shang lawm na ahkyak nga ai. Grau nna, mungbawng rap daw salang ni, mung masa ningbaw ningla ni, makam masham hte seng ai ningbaw ningla ni, amyu baw sang hte seng ai ningbaw ningla ni, mungdan, mungdaw, ginwang, mare, lawk, kahtawng ningchyawng hte seng ai ningbaw ningla ni a lit lamang gaw grau ahkyak nga ai. Tup hkrak jaw ai hte hkum tsup ai yuptung jahpan langai gaw, mungdan hpe akyu kaja jaw lu nga ai. Dai rai nna, yuptung jahpan hta la ai lamang awng dang na matu, yuptung jahpan hte seng ai lit lu ai ningbaw ningla ni yawng, lawu de na lamang ni hpe shang lawm gun hpai ra na ga ai.

- a. Yuptung a. Yuptung jahpan hta la ai lam hte seng ai lam yan ni hpe masa jaw jaw chye na da nna, shawa masha ni chye na hkawn hkrang hkra galaw ai lam
- b. Tinang a makau grupyin, dinghku masha hte jinghku jingyu manaw manang ni a lapran, yuptung jahpan hte seng nna chye na hkawn hkrang hkra galaw ai lam.
- c. Yup tung jahpan hte seng nna chye da ra ai lam ni hpe mung shawa chye na hkawn hkrang hkra galaw nna, jahpan hta la ai lam hte seng nna shut shai ningmu hte njaw n-ang ai hku tsun ahpyak jahten sharun lam ni, nnga hkra/hkoi mat hkra galaw na lam.
- d. Shi laika/ shi htawn sara ni, mung shawa (shing n rai) kaga masha langai ngai kawn yuptung jahpan hte seng nna san wa ai ga san ni hpe htai ya ai lam (ga san law malawng a mahtai ni hpe ndai lak chyoi laika hta hti la mai ai zawn, "law malawng san chye ai ga san hte mahtai ni" ngu ai laika buk hta mung hti la mai ai)
- e. Yuptung jahpan a tup hkrak jaw ai hte, hkap la mai nna kam mai ai ngu ai lam ni a matu gashadawn/kasi kamang jaw ai lam.

Nang nlu htai ai gasan langai hpe hkap la ai ten gin wang buga kaba/mung daw/gin wang daw/ning htawn yuptung jahpan du ni (sh)Nay Pyi Taw kaw nga ai mung shawa n gun hpa-awn dap de matut mahkai san mai nga ai. Tak htai ai shut ai mahtai ni hta aten kachyi mi jaw n na lu la wa ai teng man ai mahtai ni gaw grau na kaja nga ai. Shut ai lam ni gaw chyam bra loi nhtawn bai gram lajang na matu grau yak nga ai.

11. Shawa hpe shiga htìnglet ya ai hpung ni a lit lamang

Yuptung jahpan hte seng ai rung ni gaw shawa hpe shiga htìnglet ya ai hpung ni hte ayan matut mahkai let magam bungli ni hpe gun hpai ra ai.

Shi laika/ laili laika sara ni, htawn shabra lam dap kaw na lit nga ai du ni hte kaga shawa ni kaw na dak kasa ni gaw 2014 mungdan ting masha jahpan hte dum n ta a lam yuptung jahpan a jing hku ni sha rai nga ai. Yuptung jahpan bungli lamang tsang hte tsang htap htuk teng man ai yuptung jahpan hte seng ai shiga masa ni hpe mung shawa ni hpang de garam gachyan lu na matu laili laika, madum sumpyi, sumla hkrung, ka manawt hpan hkum hte galaw sa mat wa na rai nga ai.

Yuptung jahpan hte seng ai shiga ni hpe Daw Khaing Khaing Soe hte shi a hpung ni lit la hta shinggyin mat wa na re.

Sumla@ UNFPA Myanmar/ Pyay Kyaw Myint.

12. 2014 Myen Mung yuptung

jahpan hta la ai shaloti san na ga san ni

Yuptung jahpan hta la ai aten hta, jahpan hta ai ni san ai ga san ni hpe htai na wa gaw shi hte n seng ai (shing n rai) n ra ai ngu zawn nawn chye ai. Rai tim yuptung jahpan kaw lawm ai ga san langai hkrai gaw mai kaja ai yaw shada lam a matu re ai majaw, ga san yawng a matu tup hkrak jaw ai mahtai lu la na ahkyak nga ai.

Yuptung jahpan hta la ai shaloi jai lang na ga san ni hte, dai ga san ni a yaw shada ai lam ni hpe kadun ai hku lawu de tang madun dat ga ai.

a. Mying

Ga san htai ai nilangai hkrai a mying ni hpe, yuptung jahpan hte seng nna jep joi ai lam (shing n rai) kaga jahpan chyarang ni hte matut nna asung jashawn jai lang ai lam n galaw na re. Nta dinghku langai hta jahpan hta la ai shaloi nta mashani ngam mat ai lam nga nnga (shing n rai) lahkawng lang hta la ai lam n byin hkra, ga san htai ai ni langai hkrai a mying hpe san ai lam she re. Ga shadawn-woi awn ai wa hku nna jahpan hta da ai lam ni jaw n jaw jep joi yu ai shaloi, ra wa yang dinghku masha ni a mying hpe jai lang jep joi mat wa na re.

b. Num/La (sex)

Num hte la jahpan shadawn shadang hpe

chye la lu mai ai. Ga shadawn- num hte la ni a prat pra masa, sak hkrung nga pra masa (shing n rai) bawngring lam amyu myu hte seng ai masa ni hpe shingdawn yu lu ai. Masa lam langai hkrai hta num la shai hkat ai lam ni hte seng nna, jep sagawn ai lam hpe grai ahkyak hku galaw ra ga ai. Yuptung jahpan kawnlu la ai mahtai hpe ndau shana ngut ai hpang, dai mahtai hpe jai lang let galaw gun hpai mai ai, sawk sagawn lamang ni matut galaw mat wa lu na re.

c. Asak

Asak pang hte seng ai hkrang masa gaw, asak pang hta hkan nna masha jahpan ra kadawn lam hte, jat wa mai ai masha jahpan shadawn shadang ni hpe daw dan ya nga ai. Mungdan langai gaw, mung shawa yawng a asak pang hta mahta nna, masha jahpan hte seng ai policy jahkrat ai shaloi, dai mungdan a asak pang hkrang masa hku mashajahpan ni lu da ra ai. Ga shadawn- asak 5 ning hte 5 ning npu na ma ni a jahpan hpe chye jang, asuya gaw nau nna ai shaning hta laika sharin jawng, jawng gawk hte sara sarama kade ra wa na ngu ai hpe tau hkrau sawn da lu na rai nga ai.

d. Nta madu hte daw ang ai lam

Nta masha ni yawng a dingku madu (Kanu/kawa) hte daw ang ai lam hte seng ai jahpan gaw, kun dingku kaji kaba masat masa hte, kun dingku masha ni hte seng ai shiga ni lu la na matu ahkyak madung rai nga ai. Dai jahpan/shiga ni gaw, kun dingku ni a hkrang masa hte, kun dingku hpe lachyum hpyan ai lam ni galai shai kunghpan wa ai masa hpe, mungdan kata shingdaw nnachye la lu na matu akyu jaw nga ai.

e. Dingku num/la hte seng ai lam

Dingku num/la hte seng ai lam gaw, shangai shaprat lam hte matut mahkai nga ai. N tsa lam hku yu yang, kun dingku de hpang hkrat ai lam gaw shangai chyinghkai madang hpe yawm shangun nga ai. Mungdan law law hta sagawn yu yang, tara shang hkungran dingku de ai nu num ni gaw, tara shang n hkungran ai nu num ni hta kashu kasha shangai shaprat ai masat shadang tsaw ai hpe mu lu ai. Num langai a kasha alat lu ai shaloi na asak gaw shangai chying hkai lam hte seng ai shadawn shadang hte ading tawk seng nga ai. Asak 30 ning hta kasha alat lu ai num gaw asak 20 ning hta kasha alat lu ai num hta kashu kasha shaprat lam grau yawm mai nga ai.

f. Makam masham

Nawku makam masham gaw, n bung ai shingyim wuhpawng kata hta shanu nga ai ni a kyang lai len, hkan sa shadik shatup lam hte htung hkying ningli ni hpe masat ya ai hta lam madung hku shang lawm nga ai. Masha law malawng gaw shanhte kadai ni re ngu ai hpe makam masham hte kapyawn nna tsun sang lang nga ma ai re. Nawku makam masham gaw, masha jahpan hte seng ai lam ni, hkunghkying ningli lam ni hte, kam sham lam ni a n tsa shingkang ka-up da nga ai.

g. Amyu baw sang

Masha langai hkrai a amyu baw sang hpe shi a htunghkying ningli hte sat lawat ni hpe yu nna masat lu ai sha n-ga, amyu baw sang gaw

lam amyu myu hku shinggyim wuhpawng a ntsa shingkangka-up lu nga ai. Ginra langai hte langai lapran na masha jahpan shadawn shadang, law ai (shing n rai) yawm ai lam ni gaw amyu baw sang ni a hpunda nbung ai lam a majaw re ai hpe chye na da ra ga ai. Amyu baw sang hte seng ai lam ni hpe jai lang nna, amyu baw sang ni a rawt jat galai shai wa ai lam ni hpe sawk sagawn la mai nga ai. Grau nna amyu baw sang ni a kun dingku de ai lam, bu htawt nga pra masa lam, hpaji chye chyang lam, kanbau bungli hte kaga lam ni gaw, shai hkat ai amyu baw sang ni langai hte langai hpe gara hku ni htep hku hkau wa shangun aingu ai lam ni hpe chye na la shangun nga ai. Bai nna, gara hku ningmu ni, tinang hkum tinang chye na ai lam ni, amyu baw sang hte seng nna tsun masat ai lam ni, ningnan galai shai wa ai ngu ai hpe mung, sawk sagawn la mai nga ai.

h. Hkum hkrang n kung ai ni

Hkum hkrang n kung ai ni hte seng ai ga san ni kawn, hkum hkrang n kung ai ni a jahpan, asak pang, shanhte a shanu nga ai ginra hte shanhte ra kadawn nga ai lam ni hpe chye da lu nga ga ai. Dai jahpan ni gaw, hkum hkrang n kung ai ni a matu masing masa jahkrat galaw gun hpai ai lam hta akyu kaja jaw nga ai

i. Bu htawt nga pra lam hte seng ai ga san ni (Shangai ai mare ninghtawn, ayan shanu nga ai mare ninghtawn, shawng de nga lai wa ai mare ninghtawn, bu htawt nga pra ai a yaw shada lam)

Ndai ga san ni a mahtai kawn, mungdan kata bu htawt nga pra ai masa lam hte, bu htawt masa hpan ni hpe sawk sagawn la lu na re.

Grau nna, kahtawng ningchyawng hte mare ningtawn lapran bu htawt nga pra lam hte seng ai lam ni hpe guji guyang chye la mai nga ai. Dai bu htawt nga pra lam hte seng ai jahpan chyarang/ shiga ni gaw, mungdan kata shara shagu hta jat wa mai ai masha jahpan hte, tau shajin hkyen lajang gaw gap sa wa ra ai masing ni a matu, akyu rawng nga ai.

j. Hpaji hte seng ai ga san

Ndai ga san ni kaw na lu la ai jahpan chyarang/ shiga ni gaw laili laika chye ai lam shadawn shadang hte hpaji hte seng ai ra rawng ai lam ni hpe, mungdan tinghku mi rai rai, up hkang ginra gaiwang hku mi rai rai,

asak pang hku mi rai rai, maram masam lam ni hta asung shang nga ai. Yup tung jahpan gaw, num/la ni a lapran, amyu baw sang ni a lapran hte, ginra langai hte langai lapran na, hpaji chye ai madang mala hka ai lam ni hpe jep joi ai hta mung akyu rawng nga ai.

k. Sut masa hte seng nna galaw gun hpai ai masa lam

Yuptung jahpan gaw bungli galaw masha n-gun jahpan htejawm hpawm chyawm lam masa, bungli bungsi lu ai hte n lu ai shadawn shadang ni hpe chye la lu shangun nga ai.

Yuptung jahpan rai n hta ai laning myi laman na, madung galaw gun hpai lai wa

sai bungli bungsi hte seng ai ga san ni gaw, shaning shagu bungli bungsi lu mai ai masa shadawn shadang hpe chye lu na matu madi shaw ya nga ai. Bungli bungsi, bungli hpan hte seng ai ga san ni gaw, mung shawa ni a sut masa bungli madung hte seng nna num/la, asak panghte hpaji madang hku garan gin hka nna hkaja la mai nga ai. Dai sawk sagawn chye la ai lam ni gaw, mungdan asuya a matu n bung ai sut masa bungli nia matu, masing jahkrat hkrang shapraw galaw gunhpai lam hta madi shadaw ya nga ai.

I. Nta httingtsip hte jai lang ai arung rai ni hte seng ai ga san ni

N dai ga san ni kaw n lu la ai mahtai ni gaw, nta htting tsip ni hta shanu nga ai masha jahpan shadawn shadang hte, nta htting tsip ni a ngang kang lam madang ni hpe htawng madun dan nga ai. Bai nna, Myen mung dan hta nga ai kun dinghku ni ashinggyim sut chying masa, lu hka hte mi hrap wan/ wan sau jai lang masa ni, shadu kachyawng ai hta lang ai wan n'shat hpan hte maza kabai lam masa ni hpe chye lu na ga ai. Dai lam ni gaw mungdan asuya hpe, kun dinghku ni a shinggyim sut chying lam masa maram masam la lu shangun nga ai. Gingra nkau mi a nta htting tsip madang ni hpe shatsaw ya lu na matu mung, maram masam la lu shangun nga ai.

m. Kun dingku ni hta lai wa sai shata 12 lam man na si hkrung si htan lam

Ndai ga san ni kawn, asak kaba nna si ai jahpan shadawn shadang hpe chye la lu shangun nga ai. Grau nna, na um na sin aten hte, shangai chyinghkai ai aten hta si ai num ni a jahpan shadawn shadang hpe chye la lu mai nga ai. Dai lam nigaw, mungdan ting a hkamja lam hte seng nna ra kadawn ai lam ni hpe grau hkum tsup hkra galaw gun hpai lu na matu, shadut jahkat ya nga ai.

n. Maigan de sa shanu nga ai Myen Mungdan masha ni

Shawng de Myen mungdan hta shanu nga nna, maigan mungdan de htawt shanu nga ai ni (shing n rai) bungli sa galaw ai ni a jahpan hte, shanhte hte seng ai lam ni hpe jahpan hta la na re. Ya aten hta Myen mungdan gaw grau grau dang leng ai masa jai lang nga sai hte maren, Myen mung de bai wa mayu ai Myen mungdan masha jahpan ni hpe maram masam yu ai hta lahta na lam ni hpe jai lang mai nga ai re. Dai hta sha n-ga, Myen mungdan kawn pru mat wa ai, Myen mungdan masha ni a 'hpa majaw pru hkawm mat wa ai' ngu ai lam madung ni hpe prat dep hpaji lat dat ni hte sawk sagawn lu na rai nna, shanhte

bai wa ai shaloi ra kadawn ai garum shingtau lam ni jaw lu na matu mung jai lang lu na rai nga ai.

13. Hta la lu ai yup tung jahpan hte seng nna ndau shana na lam

2014 ning yup tung jahpan kawn lu la ai jahpan/ shiga ni hpe jep sagawn jak ni, computer hte kungkyang ai hpaji ninghkrin ni hpe jai lang let, jahpan ka lajang ai lam, jep sagawn ai lam hte, ndau shana ai lam ni galaw gun hpai mat wa na re. Yuptung jahpan kawn lu la ai jahpan hte shiga ni hpe lawu de na hku ningam 3 hte n dau shan mat wa na matu lajang da ga ai.

- a. Ningshawng masam maram yuptung jahpan mahtai sumtang hpe 2014 ning July/August shata hta ndau shana na.
- b. Jahtum na yuptung jahpan mahtai hpe 2015 ning March shata hta ndau shana na.
- c. Jep sagawn lu ai lam ni hte seng ai sumtang ni hpe 2015 ning November shata kawn matut manoi ndau shana na.

14. 2014 ning Myanmar mungdan yuptung jahpan hte seng ai htihkum ni

- Yuptung jahpan a matu htum ai jarik yawng amarican dollar wan 58.6 rai nga ai Ya aten hta mungdan Asuya hku n na up hkang lam hte seng ai htum ai jarit ni sha n-ga American dollar wan 15 bang na rai n htawm mungkan w.p rap daw masha jahpan garum gum h praw hpung(UNFPA) hku nna jawm jahkrum galaw sa ai lam hte up hkang lam hte seng ai madi shadaw lam ni sha n-ga American dollar wan 5nadi shadaw ya na rai nga ai. Alu namdu mungdan ni rai nga ai Australia,Feland,Germany,Norway,British,Sweedn hte Swistzerland mugdan ni kaw na mung American dollar wan 41 bang na matu tsun da nga ai.dai sha n-ga Canada,E-U,Japan hte Italy mungdan ni kaw na mung garum madi shadaw na madu myit nga ma ai.
- Yuptung jahpan sadu galaw na maram da ai yuptung jahpan mugun n gun sen mi mum mali nga nga ai Dai maram da ai n gun hta jahpan hta n gun sen(1), jahpan(sh) hpung ningbaw n gun mum(2) hte mungdan madang hte buga madang hkrang madum n-gun hkying(5).
- Ya na masa yuptung jahpan bunli lamang hta mangdan yawng(15) jan kaw na hpaji ningkring ni shang lawn galaw sa nga ai.
- ga sumla yawng 170,000 hpe lajang shapraw na rai nga ai

- Yuptung jahpan lamu ga sum la ka ai bungni kaw na maram da ai hta yuptung jahpan lamu sumla yawng 170,000 la
- Myen mungdan hta yuptung jahpan hta la ginra hpe sen mi daram garan ginhka da ga ai. Yuptung jahpan hta la ai aten ladaw laman, jahpan hta ni kawn, jahpan hta ginra gaiwang yawng hpe bunghkup lu hkra jahpan hta la na re. Yuptung jahpan hta la ai aten hta jahpan hta gaiwang hte seng ai guji guyang lamu ga sum la ni hpe lajang da ya na re.
- 2014 ning Yuptung jahpan ga san mai sau pa hta ga san yawng 41 lawm nna, Myen hte English ga hku ka lajang da ga ai. Rai tim jahpan hta ai ni gaw na a amyu ga ni hte ga san ni hpe san na re.
- Ya hta la na yuptung jahpan gaw Myen mungdan a masha jahpan hpe tup hkrak jaw ang ai hku chye la shangun na re.
- Myen mungdan hta kun dingku httinggaw yawng wan 12 daram nga ai.

Mungdan ting hta la na yuptung jahpan rai nhtawm mungdan kata kaw nga ai masha shagu shang lawm lu na matu ahkyak ai

15. Ga Hpungdin

Yuptung jahpan hta la ai bungli gaw magam lit kaba rai nna, hparan la yak ai magam bungli langai rai nga ai. Mungdan asuya, bawng ring galu kaba lam hta rau lata hkin dun galaw gun hpai nga ai ni hte, yup tung jahpan magam dap na lit nga ai myitsu ni gaw, yuptung jahpan hta la ai lam atsawm awng dang hkra shakut shaja nga ga tim mung, mung shawa ni myit lawm hkum lawm garum shingtau la yang chyu sha awng dang lu na re. Yup tung jahpan hta la ai a yaw shada ai lam hte akyu ara ni hpe, mung shawa chye na ai rai yang, tup hkrak jaw ai mahtai ni hpe htai ya na lam hta mung myit lawm hkum lawm shang lawm wa na re. Yuptung jahpan hta la ai aten ladaw hta, mungchying sha yawng shang lawm gun hpai na hte, jahpan ni hpe hta garum na matu, 'masha pru/shang hte mungchying sha n-gun hkringman dap' kawn hpyi nem mayu ga ai. Tinang a mungdan a matu htehpang na ban ni a matu, 2014 yup tung jahpan hta la ai bungli hpe hkrak dik hku galaw gun hpai ra ga ai. Awng dang ai hku hta la lu ai yuptung jahpan langai gaw, Myen mungdan hpe aten galu ngang kang ai shingyim sut masa bawng ring lam gaw gap lu hkra, tup hkrak jaw ai jahpan hku nna madi shadaw ya lu na re.

2013 ning, tau chyam ai hku yup tung jahpan hta la ai hta jahpan hta
marai 5 hpe woi awn ai ningbaw Daw Khin Thida Myint
Sumla@ UNFPA Myanmar/ Pyay Kyaw Myint

Gu ji gu yang chye la mayu ai lam ni tnga yang website

<http://www.dop.gov.mm>

<http://myanmar.unfpa.org/census>

